

KIMYO FANI VA UNING VAZIFALARI

Parpiyeva Yorqinoy Abduraximovna
Andijon viloyati Shahrixon tumani 53-maktab
1-toifali kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Atrofimizni o'rab turgan moddiy dunyo jismlardan tashkil topgan. Ular katta-kichikligi, rangi, massasi, shakli va boshqa belgilari bilan farqlanadi. Ularning biror maqsadda ishlatila-diganlari buy urn deb ataladi. Jismlarning turli xil xossalarga ega bo'lishi eng avvalo ularning tarkibiga bog'liq. Jismning tarkibiy qismi moddalar deb ataladi.

Kalit so'zlar: kimyo, jismlar, sintetik, rivojlanish tarixi

CHEMISTRY AND ITS FUNCTIONS

Parpiyeva Yorkinoy Abdurakhimovna
Chemistry teacher of the 1st category, school 53,
Shahrikhan district, Andijan region

Abstract: The material world around us is made up of objects. They differ in size, color, mass, shape and other characteristics. Those that are used for a purpose are called buy urn. The fact that bodies have different properties depends primarily on their composition. The components of the body are called substances.

Key words: chemistry, bodies, synthetic, history of development

Ba'zan turli xil jismlar bir xil moddadan iborat bo'ladi. Masalan, bolg'a, mix, igna va pichoq temir moddasidan tashkil topgan. Shuningdek, bir xil jismlar har xil moddalardan, tashkil topadi. Masalan, qoshiq alyuminiy yoki temir moddasidan, shuningdek, oltin va kumushdan ham yasalgan bo'lishi mumkin. Demak, jismning xossasi uni tashkil qilgan moddaning tabiatiga, ya'ni uning xossasiga bog'liq. Shunga muvofiq, bir xil moddadan iborat turii jismlar bir xil xossaga, har xil moddadan iborat bir xil jismlar esa turii xossaga ega bo'ladi. Jonii va jonsiz tabiatdagi barcha moddalar doimo o'zgarib turadi. Misol tariqasida havoni olib ko'raylik. Sinf xonasidagi havoning tarkibi dars mobaynida o'zgaradi. Biz havo tarkibidagi kisloroddan nafas olganimizda uning havodagi miqdori kamayadi, nafas chiqarishimiz hisobiga havoda karbonat angidridning miqdori ortadi. Shuning uchun sinf xonasini tez-tez shamollatib turish kerak bo'ladi. Ikkinchi bir misolini olib ko'raylik. Siz maktab tajriba-yer maydonida yoki tomorqangizda yerga har xil o'simliklar urug'ini ekasiz. Ulardan dastlab nihol unib chiqadi, uning o'sishi natijasida poya va barglar rivojlanadi. Gul va urug'(meva)lar hosil bo'ladi. Bu jarayonlarning hammasida qanday o'zgarishlar sodir bo'lishi haqida

o'ylab ko'ring! Ularning asosida suv, tuproqdan olinadigan oziq moddalar, havodagi karbonat angidrid va quyosh energiyasi ishtirokida sodir bo'ladigan juda murakkab kimyoviy o'zgarishlar yotadi. Bu o'zgarishlarda ko'plab yangi moddalar hosil bo'ladi.

Hozirgi kunda juda ko'p kiyim-kechak, uy-ro'zg'or buyumlari, mashinalarning detallari, sintetik hosil qilingan moddalar - plastmassalar, sun'iy charm, kauchuk, kimyoviy tolalardan tayyorlanmoqda. Demak, «Kimyq-tabiiy va sun 'iy moddalarning xossalarini, ular tarkibining o'zgarishi tufayli yangi moddalar hosil bo'lish jarayonlarini o'rganuvchi fandır», degan xulosa chiqarish o'rini bo'ladi. Juda ko'p dori-darmonlar va o'simliklarni muhofaza qila-digan vositalar ishlab chiqarish ham ana shular jumlasidandir. Shulardan ko'rinib turibdiki, kimyoning asosiy vazifalaridan bin insonlarning moddiy-maishiy sharoitini yaxshilash va salomatligini ta'minlashdan iborat.

Kirnyo fanining qisqacha rivojlanish tarixi Insonlar juda qadimdan qand, yog' va oqsilga boy o'simlik mahsulotlaridan iste'mol qilganlar. Ular bundan 6 ming yil avval oltin va kumushdan zebu-ziynat buyumlari tayyoriashni bilganlar. Eramizdan 2000 yil avval Xitoyda qishloq xo'jaligi zararkunandalariga qarshi klirashda margimushdan foydalanilgan. O'sha davrlarda Misrda o'simlik va hayvon organizmlaridan turii bo'yoq moddalar, rux va oltingugurtdan dorivor moddalai tayyorlangan. Barcha xalqlar juda qadimdan bijg'ish jarayonini bilganlar. Hai bir xalqning o'ziga xos spirtii ichimligi bo'lgan. Uni dondan asaldan yoki uzum sharbatidan tayyorlaganlar. Sirkadan oziq ovqat tayyorlashdagina foydalanmay, undan bo'yoq olishda ham foydalanilgan. Lekin o'sha davrlarda kimyo bilan faqat maxsui kishilargina shug'ullangan.

Kimyoning fan sifatida rivojlanishiga Irland olimi Robert Boy (1627-1691) katta hissa qo'shdi. Uning «Skeptik - kimyogai yoki aralash jismlardan to'rt element va uch kimyoviy negizning isboti sifatida qilinadigan tajribalar haqida mulohaza» kitobida alkimyo nazariyasi qattiq tanqid qilindi. Aytish mumkinki, shu davrdan boshlab kimyo fan sifatida rivojiana boshladi. XVII asr oxirlarida nemis kimyogari G. Shtaflogiston nawriyosini yaratdi. Garchi bu nazariya ham xato bo'lsada, o'z davri uchun juda muhim edi. Chunki o'sha davr olimlari ana shu nazariyaga asoslanib alkimyodan to'la qutilishdi.

Abu Rayhon Beruniy (973-1048-yillar) o'zining «Mineralogiya» deb nomlangan mashhur asarida o'sha davrda ma'lum bo'lgan metallar, ulardan tayyoria nadigan qotishmalar, metallarnin rudalarini kovlab olish va ularga ishio berish, rangli metallar va qimmat baho toshlarning xossalarini o'rga nish, ayniqsa minerallaming solish tirma massalarini aniqlash yuzasida, olib borgan ishlari kimyo fanini rivo lantirishga katta hissa qo'shdi. «Hir diston» deb nomlangan asarida «rivojiantirish - bir narsaning boshqa narsaga aylanishidir, butun borliq doimo o'zgarishda va rivometallgeanligini anishda - tabiatning kuchi aynah shundadir» degan muhim ilmiy Lnlosaga keladi. Abu

Rayhon Beruniy o'zining shu asarida «Har bir narsani o'rganish shu narsani tashkil qilgan tarkibiy qismlami elementlami) o'rganishdan boshlanadi» deb yozgan edi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Borisov I.N. «Kimyo o'qitish uslubiyoti». T.: «O'qituvchi». 1966.
2. Abdullayev Sh.B. «Kimyo o'qitish uslubiyotidan ma'ruzalar matni». Namangan, Faxrizoda xususiy kichik korxonasi, 2002.
3. Azizov M.T. «Ximiya ta'lim uslubiyoti fanidan ma'ruzalar matni». «Qarshi». 2000.
4. Ozbekiston Davlat standarti. Ozbekiston uzluksiz ta'limining Davlat standartlari tizimi. Oliy ta'lim 5440400 - kimyo yo'nalishiga oid